

FRONT-LINE

Matej Bogataj

Konec koncev ...

Literarno umetniško društvo Literatura, Ljubljana 1993

Govorjenje o *Koncu koncev ...* kljub njegovi naslovno zastavljeni končnostni metaforiki začenjam na začetku, torej s podatki o nastanku štirih esejev (v uvodni apologiji so sicer naštetih trije), s katerimi si je svoj prvi avtorski katalogni listič prislužil literarni in gledališki kritik ter esejist Matej Bogataj.

V zbirko študij *Konec koncev ...* bralca uvaja Bogatajev zagovor, spisan v tipično njegovi, duhoviti in zmeraj avtorefleksivno ironični maniri, ki jo izrablja tudi pri izbiri novih naslovov objavljenih esejev, napaberkovanih iz slovenske pregovorne tradicije. Podatek, da so naslovi novi, nakazuje, da so v knjigi natisnjene študije predvsem vnetim prebiralcem revialnega tiska že znane, vendar so v knjižni varianti opremljene s spremenjeno naslovno podobo.

Prvi natisnjeni esej *Čez sedem let vse prav pride I* je namreč Bogatajev teoretski prvenec, napisan že pred sedmimi leti, v njem pa se ukvarja s problemom interpretacije *Imena rože*, kot opozarja v podnaslovu. Njegova analiza Ecove uspešnice je osredotočena na razkrivanje stilno-tematskih vzporednic med narativno strukturo *Imena rože* in duhovnozgodovinskim kontekstom svetopisemske Nove zaveze, še posebej filozofično zastavljenim Janezovim evangelijem, ki je po prodornem dognanju Bogataja "eden od ključev za odprtje (Ecovega, op. IF) dela". Toda Bogataj ne vztraja zgolj v omenjeni biblično-ecovski navezi, temveč svoje raziskujoče branje *Imena rože* razširi z navedki o alkimizmu in gnosticizmu. Tako se v prvi dekadi svojega nastopa na literarnoteoretski sceni, ki je zdaj tudi knjižno dokumentirana, za razliko od njegove sodobne podobe, ko ga poznamo predvsem kot humornega, duhovitega, celo ironičnega časopisnega kritika z vedno svežim in sočnim slogom, predstavlja predvsem kot precejšen erudit, pri katerem je pozornost, posvečena stilu, v drugem planu.

Enako velja tudi za drugi del razprave *Čez sedem let vse prav pride*, v katerem se v obširnem pregledu definicij smeha, karnevalskosti in komičnosti skozi zgodovino ukvarja predvsem z Ecovo literarno domislico o usodi drugega dela Aristotelove *Poetike*. Prav vprašanje smeha in ironije predstavlja tisto križpotje, na katerem se Bogatajev razmislek o *Imenu rože* v zbirki *Konec koncev ...* prvič sreča z nujnostjo

pretresa nekaterih značilnosti avantgard. Raziskovalna pot torej pripelje Bogataja od postmodernističnega dela, za kar je Ecov roman *Ime rože* nedvomno obveljal, k refleksiji o literarnih modelih pred omenjenim post-, kar dokazuje, da se tudi njegovo pisanje ne more izogniti osrednji debati s konca osemdesetih let o "trdi" ali "mehki" različici prehoda modernizma v postmodernizem. Čeprav Bogataj zavrača izenačevanje modernizma z avantgardami, ga njegova teoretska obdelava nekaterih avantgardističnih postopkov (zlasti montaže), s katerimi se celoviteje spopada v eseju *Klin se s klinom zbija* in katerih sledi razbira v tehnopoetskem repertoarju sodobnih literatov (labirint, križanka, leksikon ...), v omenjeni debati umešča med zagovornike kontinuitete literature moderne dobe s tisto, ki jo rojeva postmoderna. Toda pri tem vendarle opozarja tudi na razlike, saj avantgarde temeljijo - kot ugotavlja - predvsem na šokiranju, čemur se postmodernizem v svoji pluralnosti in odprtosti povsem izmakne.

Iz študije *Klin se s klinom zbija* je sicer očitno, da ga med avantgardami zanima predvsem nadrealizem, zaradi česar se jih ne loteva sistematično in kompleksno, in da se v svojem proučevanju opira predvsem na znamenito delo *Teorija avantgarde* Petra Bürgerja, ki ga ne sooči z nekaterimi sodobnejšimi, enako relevantnimi razpravami o avantgardah. Toda kljub temu v svojih esejih ponuja obsežen diapazon znanja, utemeljeno logiko argumenta in široko razprostrto citatno mrežo. O tem nas v zbirki *Konec koncev ...* prepriča tudi sklepni esej *Kdor drugemu jamo koplje, sam vanjo pade*, v katerem z analizo mita napredka in dekadence ter arheologije v prepletu s citati iz za naš čas še vedno zavezujoče filozofske misli Nietzscheja, Heideggra in sodobnikov v nekaj potezah izriše stanje pretekle in sodobne zavesti človeka. O vlogi "svobodne razpoložljivosti tradicij" (Debeljak) oziroma prikritega ali zabeleženega citata v razpravah Mateja Bogataja govori tudi dejstvo, da ni avtorsko izbral niti naslova *Konec koncev ...*, temveč ga je prevzel iz Rovattijevih besed, ki jih ob koncu svoje knjige tudi citira.

Tako zaradi njihove študiozne zasnovanosti kot avtorjeve zabrisane subjektivne drža pri vrednotenju literarnih del lahko Bogatajeve prispevke v knjigi *Konec koncev ...* le pogojno označimo za eseje, čeprav so napisani z določenim "imaginacijskim briom in spoznavno močjo obenem", kar je po besedah Aleša Debeljaka v njegovih miscellanea *Melanholične figure* ena od karakteristik esejistične pisave.

In za konec o *Koncu koncev ...* :

Spominjam se, da smo v prvem letniku primerjalne književnosti množično hodili poslušat Bogatajevo seminarsko nalogo o Ecovem *Imenu rože*. Od tedaj je minilo sedem let. Podatek, ki ne služi zgolj dejstvu, da se neizbežno staramo, ampak da je konec koncev tudi literatura muhasta ujetnica nevidne mreže modnih trendov, iz katere se rešijo le redki, najvitalnejši primerki. Tedaj postmodernističnih ekshibicij žejno poslušalstvo se je medtem namreč že dodobra napojilo iz opojne čaše vsakovrstnih narativnih in metaliterarnih, izvirnih in plagiatorskih, eruditsko hermetičnih in žanrsko trivialnih literarnih iger in sredi devetdesetih let predvsem v revivalu sentimenta išče vsaj svoje sidrišče, potem ko ga je zaradi razkrinkane iluzornosti

teleologije doletela "izguba središča", kot o sodobnem literarnem svetu ugotavlja Matej Bogataj. In tudi Ecov roman, kljub temu, da mu ni moč odrekati duhovnega bogastva in spretno pripovedne strategije, poleg nekaterih drugih literarnih del, obravnavanih v Bogatajevih kritičnih prispevkih, danes bralcev ne privablja več tako množično; vprašanje je celo, ali bo kdajkoli vpisan med literarne klasike.

Potemtakem je poskus, s katerim avtor sredi devetdesetih v knjižni šopek poveže lastne, več kot pol desetletja stare cvetove z domačih revij, ki govorijo o literaturi osemdesetih let, precej tvegano početje. Tega se sicer Matej Bogataj povsem zaveda, ko v lastno obrambo zapiše, da "je pisanje o starih uspešnicah nepotrebno opravilo". Toda konec koncev mu zgolj avtoironija in tudi dejstvo, da knjiga izide v zbirki *Novi pristopi*, ki jo je po več kot enoletnem premoru sicer zgledavredno najprej z izdajo Snojeve *Zgodnosti*, nato pa še z Bogatajevo knjigo oživila revija *Literatura*, ne more povsem pomagati, da nanj že ob izidu ne leže patina pozabe, starinskosti in zatohlosti. To ne pomeni, da Bogatajevo esejistično pero v slovenskem kritičnem prostoru ne ponuja novih, zanimivih in relevantnih pristopov k sodobni literaturi, temveč da se tudi Bogataj pridružuje kar številni skupini slovenskih literarnih razpravljalcev, ki se ne znajo upreti skušnjavi, da za svoje revialno objavljene prispevke čez leta dobijo še knjižno plačilo, pa čeprav za ceno očitkov o neaktualnosti.

Ignacija Fridl